

6 september 1914

Het gesticht te Geel. De geneesheer-directeur van het zenuwlijdersgesticht te Geel heeft, zo meldt De Telegraaf, de volgende circulaire verspreid:

Ik heb de eer u te laten weten, dat hier alles zijn gewone gang gaat. Onder de bescherming van het Rode Kruis en dankzij de genomen maatregelen, leven al onze patiënten in de beste rust. Wij kregen het bezoek van enige vooruitgeschoven Duitse posten, doch bleven geheel buiten het eigenlijke oorlogsterrein.

Wees dus gerustgesteld; er is geen nood, van welke aard ook.

Antwerpen, 5 september. De Duitse troepen hebben Dendermonde weer ontruimd, na er enkele gebouwen in brand te hebben gestoken. Voorts hebben zij de noordelijke brug over de Schelde in de lucht laten springen, hetgeen er op wijst dat ze voorlopig niet van plan zijn in het Land van Waas door te dringen.

De Duitsers hebben vervolgens een aanval gedaan op het zuidwestelijk gedeelte der stelling van Antwerpen. Ze zijn daarbij met grote verliezen teruggeslagen.

Antwerpen, 5 september. Het hoofdkwartier heeft bepaald dat alle Duitsers en Oostenrijkers van de zesde dezer af binnen 24 uur België moeten verlaten.

Duitse en Oostenrijkse onderdanen, die in België genaturaliseerd zijn, moeten de stelling van Antwerpen dezelfde dag verlaten.

Tussen Brussel en Antwerpen, waar een Belgisch en een Duits leger van onbekende getalsterkte tegenover elkaar liggen, is het dezer dagen rustiger geworden; op het einde der vorige week waren er,

zoals bekend is, ten oosten en ten westen der lijn Vilvoorde-Mechelen, hevige gevechten geleverd, maar de Duitsers hebben zich ten noorden van Brussel (Grimbergen, Strombeek) in verdedigende stellingen ingegraven.

Mechelen is dinsdag voor de tweede keer gebombardeerd. De Duitsers schijnen het wel op onze kunstschaten gemunt te hebben, want ook ditmaal was de trotse Sint Romboutskerk hun doel. De toren schijnt weinig beschadigd, maar het schip der Belgische metropolitaanse kerk is verwoest en gelijk, zoals een vicaris aan de Métropole van Antwerpen mededeelde, op de ruïnen van de abdij van Villers. De prachtige glasramen zijn verwoest, de meesterstukken van Rubens en andere Vlaamse meesters verloren, doorschoten, aan flarden. De kostbare relikwiekast van Sint Rombaut is in veiligheid gebracht, evenals het bewonderde Mariabeeld en twee doeken van Rubens uit de Sint Janskerk. Maar verder is alles verloren, behalve de onherstelbare schade aan alle gebouwen, waaronder van de grootste oudheidkundige waarde, toegebracht. In zeven kwartier tijd vielen in de ongelukkige stad 75 projectielen, twintig daarvan troffen het oudeliedenhuis en ik heb zelf gisteren het hartverscheurend schouwspel bijgewoond van al die oude moedertjes met hun neepjesmutsen en omslagdoeken, die aan het station Brugge geheel beduusd neerzaten en naar rustiger oorden werden gebracht door liefderijke nonnekes. Ook het hospitaal werd meermalen getroffen; de beschrijving van de ellende, die ik te zien kreeg, toen deze troep schipbreukelingen aan het station Gent-Sint-Pieters werd uitgelaten, bespaar ik u.

Duizenden uit de omgeving van Mechelen trekken hier dagelijks door en vinden overal onderkomen. Het begrip volksverhuizing, ons op de schoolbanken ingeprent, is voor mij helaas niet vaag meer; ik heb ze nu gezien de stoeten, vluchtend, almaar vluchtend, weg, zo

ver mogelijk weg ... Verder naar het westen zijn de Duitsers nog niet vast genesteld; wel waren zij dinsdag in Aalst en wordt vanmorgen, naar ik uit goede bron hoor, vrij hevig te Dendermonde gevochten, maar het Land van Waas evenals de Kempen zijn nog (of weer) vrij van vijanden.

Teneinde het juiste licht te doen vallen op de houding van de inwoners van Antwerpen in de eerste dagen van augustus toen België bedreigd werd met de Duitse inval, wenst de Belgische legatie te 's-Gravenhage openbaarheid te geven aan het navolgende rapport van de officier van justitie bij de rechtbank te Antwerpen aan de procureur-generaal bij het gerechtshof aldaar:

“Antwerpen, 25 augustus 1914.

Mijnheer de procureur-generaal.

Ik heb de eer u hierbij het verslag te doen toekomen betreffende de gebeurtenissen op 4 en 5 augustus laatstleden nadat de bevolking kennis had gekregen van het door Duitsland genomen besluit, om ons grondgebied binnen te vallen en over welke gebeurtenissen onlangs in de Kölnische Zeitung een relaas voorkwam dat geheel met de werkelijkheid in strijd is.

Op het bericht van die op handen zijnde inval, was de bevolking diep geschokt en haar geprikkeldheid was des te sterker, omdat de Duitse en Oostenrijkse onderdanen in onze stad steeds met de grootste voorkomendheid en de grootste welwillendheid waren behandeld geworden.

De volkstoorn was dermate, dat in de namiddag van de 4<sup>e</sup> enorme troepen betogers door de verschillende wijken der stad begonnen te trekken onder het zingen van de Brabançonne en het uiten van

uitjouwende kreten vóór de bij Duitse onderdanen in gebruik zijnde instellingen en woningen.

Het eerste waaraan de betogers, onder welke zich vele zeer jonge lieden bevonden, zich schuldig maakten, was het hier en daar verwijderen van Duitse vlaggenstokken. Onder meer was dat het geval bij de Duitse school in de Quellijnstraat.

Tegen de avond werden de bende al talrijker en talrijker en binnen korte tijd werd een groot aantal door Duitsers gedreven kleine winkels en herbergen vernield, de ruiten werden stukgeslagen, meubelstukken werden op straat geworpen en vertrapt. Een zeker soort boosdoeners lieten deze gelegenheid niet voorbijgaan zonder zich andermans goed toe te eigenen.

De politie en de burgerwacht zijn zo spoedig mogelijk tussenbeide gekomen en hebben zich beijverd de orde te herstellen. Maar de betogingen waren zo plotseling uitgebarsten en hadden zich, op een zelfde ogenblik, op zoveel verschillende plaatsen voorgedaan, dat het materieel onmogelijk was de plunderingen en zelfs sommige diefstallen te beletten.

Talrijke aanhoudingen werden intussen gedaan: ik heb gemeend arrestatiebevelen te moeten geven in al die gevallen welke maar enigszins als ernstig konden worden aangemerkt. De overtredingen werden onmiddellijk grondig onderzocht en het brengen van de schuldigen voor de bevoegde rechter werd zoveel mogelijk bespoedigd.

Ik verkreeg overeenstemming met de president der rechtbank van mijn amtsgebied om met spoed buitengewone zittingen te bepalen, teneinde een snelle onderdrukking der ongeregelheden te bevorderen.

Hierbij heb ik de eer u te doen toekomen een volledige lijst van de verwezen zaken, van de zaken die bereikt zijn en van die, waarin het onderzoek nog niet is kunnen gesloten worden.

De rechtbank heeft zich in sommige ernstige gevallen, terecht streng menen te moeten betonen ten opzichte van kerels die in troebele water hebben gevestigd.

Om de reden die ik de eer had u hierboven uiteen te zetten, is het de vertegenwoordigers van het openbare gezag niet mogelijk geweest om persoonlijkheden vast te stellen onder de eigenlijke plundersaars, daar deze zich onmiddellijk weer bij de bendes voegden, zodra de politiebeambten of de burgerwachten naderden.

Op de enkele uitzondering na, welke ik hierna zal aangeven, is niemand geslagen of gekwetst en alle vreemdelingen zijn, wat hun persoon betreft, volkomen onverlet gebleven.

De enige gewonde personen zijn twee Belgische onderdanen die door nieuwsgierigheid gedreven bij een der betogingen van de vijfde augustus tegenwoordig waren.

Op de hoek van de Arteveldestraat was een door een Duitser gehouden koffiehuis door een bende betogers aangevallen, toen er op een gegeven ogenblik van binnen de inrichting uit vier of vijf revolvergeschoten werden gelost. Zekere Isenbaert en Simons, Belgische onderdanen, de beide nieuwsgierigen, waarvan hierboven sprake is, werden door een revolvershot getroffen, de een in de rechten voorarm, de ander aan het hoofd: dit laatste schot veroorzaakte geen ernstige wonde, daar de kogel tussen schedel en huid was afgegleden. De bedrijver van deze daad was óók een

Belgisch onderdaan, zekere Meeus, zwager van de Duitse koffiehuishouder.

Rechter Denis is belast met het onderzoek van de zaak-Meeus.

Wat nu betreft de schending van het kerkhof, bestaat er slechts één kerkhof te Antwerpen: de grote onderaardse grafgewelven van de Kiel, gelegen op 5 km afstand van de plaats, waar de volksbetogingen hebben plaatsgehad.

Zoals blijkt uit het hierbij gevoegde proces-verbaal n° 900 van de 9<sup>e</sup> afdeling is niet de minste schade toegebracht noch aan de graven der Duitsers noch aan die der andere begravenen. De graven der Duitse onderdanen zijn volmaakt onaangeroerd gelaten en op dit oogenblik nog zijn zij onderhouden en met bloemen getooid zoals zij het altijd waren.

Op te merken valt dat door de schade, toegebracht in de bierhuizen in het algemeen de Duitse ondernemers slechts ten dele zijn getroffen. Inderdaad toch behoren bijna al die panden aan brouwers en in de meeste gevallen is het meubilair der gelagkamer eveneens het eigendom van de brouwer. Dit is zo waar, dat verscheidene civiele vorderingen tot vergoeding van schade en intresten reeds door brouwers zijn ingediend bij de kamer voor rechtszaken op korte termijn van de rechtbank bij dewelke mijn zetel is gevestigd.”

De officier van justitie.

In het begin van de oorlog is, naar men zich zal herinneren, ook beweerd, dat de Duitse hotelhouder Nikolaas Weber te Antwerpen zou zijn mishandeld. Dat is later tegengesproken en een onzer

medewerkers heeft die tegenspraak gisteren nog eens uit de mond van Weber, die thans te Rotterdam vertoeft, zelf vernomen ...

Hij vertelde, dat hij in het geheel niet lastig is gevallen, alleen heeft men hem bij het begin van de oorlog een korte poos in observatie gehouden, omdat zijn verblijf pas niet geheel in orde was. Toen die moeilijkheid uit de weg was geruimd, is hem vergund in Antwerpen te blijven wonen, ofschoon hij Duitser is. Zijn hotel heeft hij belangeloos aan het Rode Kruis ter beschikking gesteld.

Twee van Weber's zoons dienen in het Belgische leger; één is in een gevecht bij Halen gewond.

De 28<sup>e</sup> augustus is hij Antwerpen uitgewezen, tegelijk met alle buitenlanders, omdat een bombardement der vesting werd verwacht; vele Belgen hebben uit eigen beweging sedertdien de stad verlaten.

Een onzer correspondenten schrijft ons uit Antwerpen:

Het was omstreeks half vier in de morgen (donderdag), dat de mensen, waaronder ook uw correspondent (die, tussen twee haakjes, in een kelder sliep, tussen wat oude rommel), gewekt werden door hevige kanonschoten, van de kanten der buitenforten afgevuurd.

In een oogwenk was ieder op de been, en werd er angstig geroepen en gegild door vrouwen en kinderen, die in nachtgewaad angstig de straat opsnelen. Een grote politiemacht, gendarmen en burgerwachten, drong de mensen echter met geweld in hun woningen terug. Niemand mocht buiten komen, en daar er toch nog waren die niet wilden gehoorzamen (uit angst wellicht), werd er

door de gendarmen in de lucht gevuurd, hetgeen de paniek nog vermeerderde.

Het luchtschip werd gesignaleerd van de kanten van Hasselt en dreef over die plaats naar Antwerpen.

De kanonniers hadden echter niet, zoals de vorige maal, geslapen, en waren op hun qui vive.

Met kleine tussenruimten werden er kanonschoten op afgevuurd, en het gevaarte werd met zoeklichten zodanig bewerkt, dat het deze keer niet mogelijk was op een hoogte van 60 of 70 m van de begane grond te blijven, zoals de eerste keer het geval was.

Het kon dus onmogelijk zijn weg vinden, ook door de verblindende reflectorstralen, van de Onze-Lieve-Vrouwetoren op hem gericht.

Het luchtschip was dus verplicht te stijgen en hoewel het geronk van de motor duidelijk hoorbaar was, was de Zeppelin volgens schatting toch wel een 2000 meter hoog, zodat de schrapnels van de forten het niet konden bereiken.

De Zeppelin heeft dan in het wilde weg een 12 bommen uitgegoid. Twee daarvan kwamen terecht op enige huizen in de Lange Dijkstraat en de andere in de diamantslijperij van de heer Buis en in de gistfabriek en het woonhuis van Van Rompajje. Deze bommen zijn allen in de omtrek van Borgerhout en de St. Jansplaats gevallen.

In het geheel zijn twaalf huizen vernield en 15 personen gekwetst, waaronder vier dodelijk. De ramp is dus wel niet zo erg als de eerste keer, maar de schrik zit er toch in bij de meesten. Ik heb de plaatsen bezocht, waar de bommen gevallen zijn, de verwoesting is



ontzaglijk; en de mensen uit de omliggende woningen zijn in alle haast vertrokken.

De algemene toestand in Antwerpen zelf is dan ook zeer treurig. De sleepboten vertrekken elke dag uit de stad, met bestemming naar Vlissingen, vol met Sinjoren. De meesten steken naar Engeland over, en de raderboten van de maatschappij Zeeland doen goede zaken. Zo zijn onder andere vrijdag 900 passagiers (allen van Antwerpen) met de boot van Vlissingen naar Londen vertrokken. Het is een algemeen *sauve qui peut* niet alleen van de bevolking, maar ook van de weinige vreemdelingen, die in Antwerpen overgebleven zijn.

Mijn plan was dan ook niet langer te Antwerpen te vertoeven, temeer daar er een grote krijgsbeweging op til was rond de stad Dendermonde. Maar hoe in Dendermonde te komen? Dat was niet gemakkelijk.

De poorten die toegang geven naar de wegen, die ik moest volgen, waren alle gesloten. Zo onder anderen de Boomse poort, en deze moest ik bepaald door. Er restte mij geen ander middel dan om over Terneuzen en Sint-Niklaas-Waas, Temse enz. tot voor Dendermonde te komen. Daar ik aan de overkant van de Schelde niet gemakkelijk langs de forten zou kunnen geraken, besloot ik een krijgslist te baat te nemen, die mij uitstekend gelukt is.

In Antwerpen kocht ik een vishengel en een net, alsook een zonnehoed; en aldus toegerust als een vreedzaam vissertje, liet ik mij naar de overkant van de Schelde brengen.

Daar ik goed Vlaams spreek en met de weg vanaf Sint Anneke (overkant van Antwerpen) tot het Hollands gebied toe bekend ben,

viel mij dat niet moeilijk. Ik had echter te rekenen met de schildwachten, die nu een waakzaam oog hielden.

Om kort te vertellen, ik wist van de commandant van de fortelinie van Antwerpen een "permis" voor 12 uur als lijnvisser te bekomen. En daarmee gewapend, toog ik weg, en wel over Melsele, Callo naar Lillo en de Doel, naar het Hollands gebied.

Toen ik in Holland kwam, en wel in Hulst, liet ik mijn visgerei daar achter tot later, en kwam ik met de trein te Terneuzen.

Daar was het een hele consternatie, honderden vluchtelingen, van Sint-Niklaas Waas en de omstreken, waren van daar gevluht en dezelfde tonelen, die ik al zo dikwijls beschreven heb, vielen ook daar voor. Ik kon echter niets uit de mensen wijs worden, daar iedereen te veel met zichzelf bezig was.

Wel zegden ze dat de Duitsers naar Sint-Niklaas oprukten, om successievelijk naar Antwerpen te komen, en dat Antwerpen wel hetzelfde lot zou ondergaan als zoveel andere steden van België. Ik moest daar haring of kuit van hebben, en zonder tijd te verliezen, nam ik een biljet naar Sint Niklaas.

Gezien de toebereidselen die men maakt aan de stelling van Antwerpen, is men er wel, ook in militaire kringen van overtuigd, dat het met Antwerpen niet geheel zonder kleerscheuren zal aflopen.

Verdediging van Duitse belangen te Antwerpen.

De balie van Antwerpen heeft, naar wij in het Handelsblad van Antwerpen lezen, het volgende bericht aan de leden der balie gezonden:

Waarde confrater,

Wij hebben de eer mede te delen dat in zitting van 31 augustus de tuchtraad het volgende besluit heeft genomen:

“Aangezien de oorlogstoestand betwistingen van verschillende aard deed ontstaan, afhankelijk zowel van gewone als van bijzondere rechtsplegingen, waarin hetzij vijandelijke staten, hetzij hun onderdanen betrokken zijn,

“Aangezien de advocaat de eed heeft afgelegd geen zaken aan te raden of te verdedigen, dan die welke hij voor zijn ziel en zijn geweten rechtvaardig vindt;

“De tuchtraad der advocaten van Antwerpen herinnert aan de leden der balie dat zij meer dan ooit deze eed moeten in acht nemen in de tragische uren die het vaderland beleeft en is van gevoelen dat hun bovendien herinnerd dient te worden, dat krachtens artikel 41 van het decreet van 14 december 1810, de rechtbank in burgerlijke zaken desgevallend van ambtswege een advocaat kan aanduiden, voor de partij die geen verdediger kan vinden.

7 september 1914

Men meldt ons uit Breda:

Zaterdagmiddag zijn tussen Herentals (tussen Geel en Antwerpen) en Zammel twee automobielen, waarin zes Belgische officieren, aangevallen door een troep Duitse soldaten, welke in een molen verscholen waren. Twee officieren werden gedood, terwijl de prins de Ligne, die verwant is aan het Belgisch koningshuis, ernstig gekwetst werd. Een auto kon ontkomen. Enige

uren tevoren heeft in dezelfde buurt een gevecht plaats gehad tussen Belgische en Duitse soldaten, waarbij de laatsten moesten terugtrekken. De Belgen maakten 24 paarden buit.

Verleden week bevonden zich in de Kempen vele Belgische soldaten. Dezen zijn op de stelling Antwerpen teruggetrokken. Het treinverkeer tussen Turnhout en de Nederlandse grens is als gewoonlijk, terwijl men van Turnhout ook per trein tot Hamont en Achel kan komen. De stoomtram naar Mol en Geel rijdt niet. Het postverkeer in die streken is vrij geregeld.

Nog steeds passeren bij Baarle-Nassau vele vluchtelingen naar Holland. Zaterdag alleen ruim honderd. Velen kwamen uit het dorp Westerlo, tussen Herentals en Diest, dat door de Duitse soldaten verwoest is.

De Belgische legatie in Den Haag bevestigd, dat prins Boudewijn de Ligne, een neef van de Belgische gezantschapsraad prins de Ligne, die in deze oorlog reeds een broer verloor, bij Herentals zwaar gekwetst is.

8 september 1914

Oostende, 7 september. De Duitsers zijn gisteren in de richting noordwestelijk van Brussel tussen Gent en Antwerpen opgerukt. Vanochtend waren alle verbindingen per telegraaf en spoorweg tussen die twee steden verbroken.

Gisteren zondag zijn te Zammel 17 Duitsers door Belgische troepen gedood.

Antwerpen, 7 september. De getuigenissen, door de Belgische commissie tot onderzoek van de schending door de Duitsers van het volkenrecht verzameld, zijn overgelegd aan de minister van justitie.

Ze leggen de Duitsers ten laste het begaan van wreedheden te Visé, Orsmaal, Aarschot, Leuven en de omstreken van Mechelen. Duitsers zouden langs de weg ongewapende boeren en wielrijders hebben doodgeschoten. Hetzelfde lot deden zij ondergaan aan boeren, die in groepen bezig waren de oogst binnen te halen. Zij ledigden de publieke kassen, vorderden levensmiddelen en dranken op en voerden er zich dronken mee, losten schoten in de straten en in onbewoonde huizen om dan later te verklaren dat de bewoners geschoten hadden en te gaan moorden, branden en plunderen. Onder de wreedheden worden verder genoemd, het opsluiten van mannen in de kerken, het verkrachten van vrouwen, het wegvoeren van mannen naar Duitsland om er veldarbeid te verrichten.

Men beweert zelfs dat de weggevoerden gedwongen worden om tegen de Russen te vechten. De Duitsers nemen gijzelaars en eisen dan losprijzen. Ze laten mannen, vrouwen en kinderen voor hun troepen uitloopen en maken misbruik van de witte vlag om de Belgische troepen dicht te kunnen naderen. Voorts zouden zij een tiental pastoors hebben doodgeschoten.

Vlissingen, 7 september. Het stoomschip Jan Breijdel is met de Belgische koningin aan boord om 3 uur 45 hier gepasseerd met bestemming Antwerpen.

Personen, die te Mechelen geweest zijn, zeggen, dat de stad door de Duitsers verlaten is en sedert donderdag niet meer gebombardeerd werd; van de huizen zijn er alleen een twaalfstal

verwoest, verder zijn er vele gedeeltelijk vernield. Het ergst zijn de Rombouts- en de Lieve-Vrouwekerk er aan toe, ook het stadhuis aan de hallen zijn zwaar beschadigd.

Het zal wel weinig gebeuren, dat een gemeenteraad buiten de gemeente bijeenkomt. De oorlog zal ons dat hier gebracht hebben. Gisteren vergaderden de gemeenteraadsleden van Mechelen, welke daar aanwezig waren, te Gent en bespraken er maatregelen van hulp voor de gevluchte gemeentenaren. De burgemeester was naar Engeland vertrokken om hulp te vragen; deze is hem verleend, schepen uit Oostende en Antwerpen zullen Mechelse vluchtelingen naar Engeland overbrengen. Het Engelse volk gedraagt zich in deze dagen jegens de arme Belgische bevolking met niet genoeg te prijzen menslievendheid. Trouwens ook het onthaal, dat de ongelukkige Belgen in Nederland vinden, wordt door bladen van alle kleur en gezindheid hogelijk gewaardeerd en met instemming drukken zij de heilwensen af door de Belgen aan koningin Wilhelmina op 31 augustus gezonden.

De Belgische legatie te 's-Gravenhage oordeelt het nuttig de betekenis vast te stellen van de militaire verrichtingen, waarvan de streek tussen Mechelen en Vilvoorde in de dagen van 24, 25 en 26 augustus jongstleden het toneel is geweest.

Het Belgische veldleger, dat de 24<sup>e</sup> augustus een uitval deed uit het versterkte kamp van Antwerpen, kreeg voeling met twee vijandelijke divisies ten zuiden van Mechelen. In de loop van de dag van de 25<sup>e</sup> zijn de Duitse troepen, die versterkt waren door een per spoor uit Brussel gekomen divisie, naar het zuiden teruggeworpen in de richtingen Vilvoorde en Leuven. De Duitse rechtervleugel, terugwijkend op laatstgenoemde stad, veroorzaakte er een paniek. Tengevolge van een misvatting had het hoofd zijner colonne het

vuur te verduren van het te Leuven gebleven Duitse garnizoen. Dit incident schijnt de reeds bekende verwoesting van een groot gedeelte der stad uitgelokt te hebben.

De slag werd de 26<sup>e</sup> bij het aanbreken van de dag over een uitgestrekter front hervat, daar de Duitsers nieuwe massa's troepen in het gevecht brachten. Het Belgische leger behield zijn stellingen en kreeg vervolgens, in de namiddag, bevel, zich op Antwerpen terug te trekken. De terugtocht werd in volmaakte orde ondernomen.

Het door de generale staf beoogde doel was volkomen bereikt : de omtrek van de versterkte stelling was gezuiverd en van de andere kant had de Belgische aanval de vijand genoodzaakt de belangrijke krijgsmacht, die naar de slagvelden van Henegouwen trok, naar het noorden te keren.

Antwerpen, 7 september. De koningin is te Antwerpen teruggekeerd.

De dijken doorgestoken.

Uit Antwerpen is zaterdag aan de Times bericht, dat de dijken ten zuidwesten van Mechelen doorgestoken zijn. Het water heeft de hele streek blank gezet en de Duitsers, die, volgens de berichtgever van de Times, niet verwacht hadden, dat de Belgen zulk een opoffering zouden getroosten, staan tot diep in het water en werken onder het hevige vuur der Antwerpse forten heldhaftig om hun kanonnen te redden. Volgens deze berichtgever hebben de Duitsers zware verliezen geleden. In een ander telegram, zaterdag uit Antwerpen verzonden, wordt gemeld, dat de Duitsers veel geschut in de steek gelaten hebben en dat de verliezen wel 5000 man aan doden en gekwetsten bedragen. Ook het land rond

Dendermonde zou onder water staan en de Duitsers zouden er gedwongen zijn geworden in bomen en op huizen te klimmen om niet te verdrinken.

Het vertrek van vele welgestelde inwoners van Antwerpen naar Engeland heeft in de stad veel kwaad bloed gezet. Om de stemming tegen hen te kenschetsen ontlene wij het volgende stukje aan het Handelsblad van Antwerpen:

Gisteren stond ik voor het Tolhuis op de Sint Pietersvliet. Hier heerste een grote beweging van rijtuigen vol mensen en koffers geladen. Die mensen gingen zich inschepen om naar Engeland te vertrekken. Het waren allen rijke of goed bemiddelde lieden, die de ongemakken of de gevaren van de oorlog vrezen en daarom naar een veiliger oord hebben uitgezien. Hun handelswijze wordt door het volk opgemerkt en verwekt natuurlijk veel opspraak.

Om u de geestesgesteltnis te doen opmerken, die onder het volk heerst, schrijf ik u wat ik hoorde in een nevenstaande groep personen: "Ziet ge dat rijk volk allemaal vertrekken. Ze hebben de middelen om een schuilplaats te zoeken in het buitenland; ze vertrekken met hun geld en laten hun eigendommen en goederen hier, die wij, arme duivels en soldaten moeten verdedigen tegen verwoesting; nochtans het zijn zij die met de bespieders, zoals von B. en von M., in nauwe betrekking stonden, en als het gevaar dreigt, dan zijn ze de eersten om weg te lopen. Waar is hun vaderlandsliefde die zij zo hoog roemen, terwijl ze achter de schermen zitten, enzovoort."

Gesprekken van zulke aard heb ik zelfs gehoord bij vrijwilligers van het leger.



In het Giornale d'Italia heeft de hoogleraar Sergi geprotesteerd tegen het werpen van bommen uit vliegtuigen op Antwerpen.

9 september 1914

Oostende, 8 september. De Duitse spion Ehrardt, die op vier augustus te Oostende was gevat en die bij vonnis van de krijgsraad was ter dood veroordeeld, is zaterdag te Zwijndrecht terechtgesteld.

Terneuzen, 9 september. Het treinverkeer tussen Oostende en Gent met Sint-Niklaas en Antwerpen kan thans voor het gewone reizigersverkeer niet plaats hebben. De reizigers maken gebruik van de lijnen Gent-Terneuzen en Mechelen-Terneuzen, om zich van het ene deel van België naar het andere te begeven.

Er komen nog vele vluchtelingen, maar ook keren er weer naar hun haardsteden terug.

Aan de noordgrens hebben op verschillende plaatsen kleine schermutselingen plaats met uhlanen, onder meer gisteren op ongeveer 500 m afstand van de Nederlandse grens aan de Rode Sluis bij de gemeente Westdorpe.

10 september 1914

De Belgische troepen zijn niet werkloos gebleven. Ze hebben een goede vangst gedaan in de buurt van Antwerpen, waar zij 300 gevangenen hebben gemaakt.

Antwerpen wordt goed verdedigd en er wordt hard gewerkt om de forten te versterken. Vandaag waren alle auto's gerekwireerd en er was veel troepenbeweging.

11 september 1914

Tilburg, 10 september. Belgische troepen hebben heden onder bescherming van de forten van Puurs en Walem een uitval gedaan uit Antwerpen en de Duitse bezetting verjaagd uit Aarschot. Ze hebben ruim 300 gevangenen gemaakt en zijn daarna teruggetrokken naar Antwerpen. De Duitse verliezen zijn zwaar.

Antwerpen, 10 september. Een officiële mededeling behelst, dat de militaire operaties in de omtrek van Antwerpen voortduren en voor de Belgen een bevredigende loop hebben.

Antwerpen, 10 september. Officieel wordt medegedeeld, dat de 300 krijgsgevangenen, waarvan de gevangenneming gemeld is, te Antwerpen aangekomen zijn. Zij zijn gevangen genomen te Aarschot en behoorden tot de Landstorm. Ze vormden een bataljon van 1100 man. Een deel werd gedood, een ander deel is gevluht en de overigen gaven zich over in de loop van het gevecht. Ondervraagd naar de gijzelaars, die zij in de kerk van Aarschot hadden opgesloten, antwoordden zij, dat de mannen boven de 40 jaar losgelaten zijn, en dat die tussen de 15 en 40 jaar naar Aken gezonden zijn. Op vragen over de verwoesting van Leuven bewaarden zij het stilzwijgen. Een enkele zegde: het is schande.

Omtrent de driehonderd te Antwerpen aangebrachte Duitse krijgsgevangenen schrijft het Handelsblad van Antwerpen:

Het was een bataljon van de Landstorm van Burg, bij , het 66<sup>e</sup> regiment, dat na een gevecht zich had moeten overgeven en onmiddellijk naar Antwerpen vervoerd werd, waar het woensdagavond om half twaalf aankwam en de nacht in de wachtzaal van de Zuidstatie doorbracht. Na zich aan ons munitiebrood te hebben te goed gedaan, en door een goede

nachtrust verkwikt te zijn, zouden de gevangenen gistermorgen om 10 uur de statie verlaten om naar de plaats van hun gevangenschap te worden gebracht. Hoe het mogelijk is, begrijpt niemand, maar de tijding was in minder dan geen tijd door de stad verspreid en tienduizenden mensen bewogen zich door alle straten, die naar de Zuidstatie leiden. En vandaar zouden ze naar de Schelde gaan, dat wist ook iedereen, maar langs waar?

Sommigen meenden dat de trein hen nog moest aanbrengen en zou doorrijden tot aan de vlotbrug, en stonden tegen de tralies der loodsen het voorbijrijden van die trein af te wachten. Anderen liepen in de richting der Begijnenstraat, in de onderstelling dat men ze naar de gevangenis zou brengen. Nog anderen vormden de haag naast de Zuider- en Nijverheidsleien en deze hadden het het best voor. Voor de statie schaarde zich ook een onafzienbare menigte, die door een sterke politiemacht in bedwang moest worden gehouden. En, eens dat de Duitsers de Statie verlaten hadden en in rang waren opgesteld, vormde zich langs de voorzijde een escort gendarmen te paard, terwijl langs weerskanten een dichte haag gendarmen te voet en liniesoldaten, met de bajonet op het geweer het opdringen van het volk en het ontsnappen der gevangenen onmogelijk maakten.

De mannen zagen er beklagenswaardig uit. Dezen droegen een politiemuts, genen een leren sjako en anderen waren blootshoofds. De grijze tuniek hing hun als een zak om het lijf en hun blikken zegden genoeg, dat ze veel liever 1000 mijl van hier zouden zitten, dan zo in groep over onze schone boulevards te wandelen.

Maar ook, hun tocht door de stad was geen triomftocht, in het geheel niet. Nooit hoorden wij een concert van gefluit en gejouw dat te vergelijken was aan hetgeen wij daar hoorden. En menigeen

zal gedacht hebben: moest mijn vrouw dat horen! ... want men moet weten dat het allen bejaarde mannen zijn van rond de 40 jaar en daarboven, mannen die huis en gawe hebben moeten verlaten om hier de eerste, de jongere soldaten te vervangen, welke door Duitsland naar de strijdende fronten werden gezonden.

Aan de Teniersplaats sloeg de stoet de Leysstraat in en de Meir op om, langs de Schoenmarkt, Groenplaats en Reyndersstraat, naar de Scheldekaai te worden gebracht.

Daar ligt, aan de loodsen 18 en 19 de in beslag genomen Duitse stoomboot Ganelon, en deze was hen tot verblijfplaats aangewezen, zodat zij stellig niet zullen gedacht hebben, zo ver van huis de vaderlandse bodem onder de voeten te zullen krijgen.

Misschien ook is die verblijfplaats maar tijdelijk: dat zullen verdere omstandigheden moeten beslissen.

In alle geval staan zij onder de bewaking der manschappen van ons pontonierskorps.

Dwars door België.

Aan de overkant van de Schelde weer een visitatie der passen, waarbij ik enige lieden opzij zie stellen, die onder geleide in Antwerpen mogen om daar hun zaken in orde te maken, en dan binnen 24 uur te vertrekken. Ook zij worden aangemaand niet te lang de Antwerpse gastvrijheid te genieten, want monden heeft men er reeds te veel.

We vinden Antwerpen in feestdos. Overal hangen vlaggen en ieder goedgeaard Belg draagt of een uniform of de Belgische kleuren. Toch ziet men ook allerlei andere kleuren behalve dan de Duitse en

Oostenrijkse, want elke Antwerpenaar zal u verzekeren dat er geen Duitser meer hier is.

Het frisse en opgewekte uiterlijk der veelvuldig door de stad trekkende troepen treft mij, en zeer zeker kan men het niet aan de gezichten der voorbijgangers bespeuren, dat Antwerpen bedreigd zou worden, zoals velen beweren. Voor een beleg van Antwerpen heeft men echter veel troepen nodig, die de Duitsers op het ogenblik niet tot hun beschikking hebben. En hun tactiek zal zijn Antwerpen bezig te houden tot Parijs gevallen is.

Geen mens maakt zich meer druk over de gevallen bommen, maar men toont mij het dicht bij het paleis getroffen huis, en ook de gaten in de Rue de Justice. Een der bommen is tegenover het huis van onze gezant, jonkheer Van Weede gebarsten, en de ruiten van het gezantschapsgebouw zijn gedeeltelijk ingeslagen.

De koning blijkt in zijn paleis op de Meir goed bewaakt te zijn, want de schildwacht wil ons noch toelaten, noch onze aanbevelingsbrieven naar de chef van de wacht brengen. Deze ziet ons echter gelukkig, en we dringen door de op een kier opengemaakte deur.

Verder komen we echter niet, en we verlaten het paleis en kwijten ons van de vele particuliere opdrachten, die we moeten afhandelen. Het is uiterst moeilijk, ja zo goed als onmogelijk, de adressen van soldaten en officieren te weten te komen, en menig Belgisch burger te Antwerpen, die een zoon of zonen bij het leger heeft, kan er niet achter komen of die zoon nog leeft, enzovoort.

Toch schijnt dat de Antwerpenaars niet te zeer te verontrusten, en ik vind hier de echte Belgische vrolijkheid weer, die men in de

overige Belgische steden helaas nu moet missen door de ernst van het ogenblik.

12 september 1914

Antwerpen, 11 september.

De provincies Antwerpen en Limburg zijn geheel van Duitsers gezuiverd, evenals bijna geheel Oost-Vlaanderen.

Men weet, dat dit leger, in Havre ingescheept, te Oostende is ontscheept, en thans te Antwerpen uitrust.

De uitval uit Antwerpen.

Een stadgenoot, die gisteren heeft getracht per auto Namen te bereiken, doch door de Duitsers te Luik is tegengehouden, deelt ons mee uit betrouwbare bron te hebben vernomen, dat de Belgen hun uitval uit Antwerpen zeer krachtig hebben voortgezet. Ze zouden gisteren Leuven weer hebben bezet en thans met de Duitsers slaags zijn op het front Diest-Halen-Tienen.

Wij geven het bericht onder voorbehoud. Van andere zijde meldt men ons dat in het gevecht bij Aarschot Engelse troepen de Belgen hebben bijgestaan.

De burgemeester van Antwerpen heeft de 10<sup>e</sup> dezer de volgende proclamatie tot zijn burgers gericht:

Ik verzoek met nadruk mijn medeburgers, hun kalmte en waardigheid te bewaren bij de aankomst in onze stad van vijandelijke soldaten, door ons leger gevangen genomen.

Welke ook de gevoelens mogen zijn tegenover de vijand, tengevolge de rampen waaronder onze medeburgers zo wreed lijden, verzoek ik de bevolking, zich van alle kreten en van elke vijandelijke betoging te onthouden tegenover deze gevangenen, teneinde onze stad te vrijwaren in haar goede faam, die te midden dezer gebeurtenissen ongeschonden moet blijven.

13 september 1914

Antwerpen, 12 september. De slag die ten zuidoosten van Antwerpen begon, is heden met verbittering voortgezet. Op de Belgische linkervleugel hebben de Duitsers, die uit Leuven kwamen, een tegenaanval uitgevoerd. Dit heeft die vleugel genoodzaakt terug te trekken. Daarentegen hebben in ons centrum en op onze rechtervleugel onze troepen (infanterie) vorderingen gemaakt. Zij verkeren in uitstekende conditie. Morgen zal de strijd worden voortgezet. Alles doet verwachten dat, dankzij het in het vuur komen van verse troepen, die tot dusverre in reserve waren gehouden, onze linkervleugel zijn positie zal kunnen hernemen.

Bij Mechelen is een Duits vliegtuig neergekomen. Een officier die erin zat, is gedood, een tweede gevangen genomen. Het vliegtuig had negen bommen aan boord.

Parijs, 12 september. Aan het vanmiddag om 3 uur uitgegeven officiële communiqué is ontleend, dat het Belgische leger krachtig optreedt tegen de Duitse troepen, die om Antwerpen liggen.

De uitval uit Antwerpen.

De Belgische legatie te 's-Gravenhage deelt het volgende mee:

Het Belgische leger, dat de 10<sup>e</sup> dezer maand uit Antwerpen vertrok, heeft over een breed front overal de Duitse troepen teruggeworpen. De steden Mechelen en Aarschot zijn hernomen.

De troepen hebben de spoorweg tussen Leuven en Tienen opgeblazen.

Het offensief wordt krachtig voortgezet.

14 september 1914

Berlijn, 13 september. De grote generale staf deelt mee:

In België is vandaag de uitval uit Antwerpen, door drie Belgische divisies ondernomen, teruggeworpen.

Antwerpen, 13 september. Na vier dagen van verbitterde strijd hebben onze veldtroepen, die een uitval hadden gedaan uit de versterkte stelling van Antwerpen om de Duitse troepen binnen de driehoek Brussel-Leuven-Mechelen aan te vallen, zich weer onder bescherming van de forten der eerste linie geplaatst.

De uitval, die eerst niet meer dan een onderneming tegen de Duitse dekkingstroepen scheen te zijn, heeft allengs grote afmetingen aangenomen. De verdedigingsstelling van de vijand was zeer sterk, dankzij het terrein en de sedert 15 dagen opgeworpen aardewerken.

De noodzakelijkheid om zich in deze stelling tot elke prijs te handhaven, dwong de Duitsers om er alle nog in dit land beschikbare krachten samen te trekken. Zo kwam het derde legerkorps, dat reeds van Ninove op weg was naar Nederbrakel, in allerijl terug, om de schok van onze troepen te helpen opvangen.



Het negende Duitse legerkorps, op weg van Oudenaarde naar Ruien, werd eveneens teruggeroepen naar het slagveld. Afdelingen landweer en landstorm, die Zuid-Brussel bezet hielden, namen met 15.000 te Brussel aangekomen mariniers eveneens aan de strijd deel.

Het bereikte resultaat was dus voor de door de Franse en Engelse staven geleide krijgsverrichtingen van zeer groot belang, aangezien door onze tussenkomst twee legerkorpsen in de onmogelijkheid hebben verkeerd, de in Noord-Frankrijk terugtrekkende Duitse legers te hulp te komen.

Tengevolge van deze samentrekking van alle in België beschikbare Duitse strijdmachten stond ons leger aan het einde van de vierde dag tegenover een overmacht en trok het zich heden op Antwerpen terug.

Ons veldleger zal voor de vijand een aanhoudende bedreiging blijven, waardoor hij gedwongen zal worden belangrijke troepenmachten af te zonderen, welke voor zijn optreden in Frankrijk zeer nodig zijn.

De verliezen gedurende de vier dagen zijn belangrijk en wijzen er op, hoe verbitterd de strijd is geweest. De Duitsers schieten zeer veel slechter dan wij. De kwetsuren van onze manschappen zijn over het algemeen weinig ernstig. Hetzelfde is niet het geval aan Duitse zijde, want ons vuur was zeer juist gericht en zeer moorddadig.

Antwerpen, 13 september. Na vier dagen van verbitterde strijd hebben onze veldtroepen, die een uitval hadden gedaan uit de versterkte stelling van Antwerpen om de Duitse troepen binnen de

driehoek Brussel-Leuven-Mechelen aan te vallen, zich weer onder bescherming van de forten der eerste linie geplaatst.

De uitval, die eerst niet meer dan een onderneming tegen de Duitse dekkingstroepen scheen te zijn, heeft allengs grote afmetingen aangenomen. De verdedigingsstelling van de vijand was zeer sterk, dankzij het terrein en de sedert 15 dagen opgeworpen aardewerken.

De noodzakelijkheid om zich in deze stelling tot elke prijs te handhaven, dwong de Duitsers om er alle nog in dit land beschikbare krachten samen te trekken. Zo kwam het derde legerkorps, dat reeds van Ninove op weg was naar Nederbrakel, in allerijl terug, om de schok van onze troepen te helpen opvangen.

Het negende Duitse legerkorps, op weg van Oudenaarde naar Ruien, werd eveneens teruggeroepen naar het slagveld. Afdelingen landweer en landstorm, die Zuid-Brussel bezet hielden, namen met 15.000 te Brussel aangekomen mariniers eveneens aan de strijd deel.

Het bereikte resultaat was dus voor de door de Franse en Engelse staven geleide krijgsverrichtingen van zeer groot belang, aangezien door onze tussenkomst twee legerkorpsen in de onmogelijkheid hebben verkeerd, de in Noord-Frankrijk terugtrekkende Duitse legers te hulp te komen.

Tengevolge van deze samentrekking van alle in België beschikbare Duitse strijdmachten stond ons leger aan het einde van de vierde dag tegenover een overmacht en trok het zich heden op Antwerpen terug.

Ons veldleger zal voor de vijand een aanhoudende bedreiging blijven, waardoor hij gedwongen zal worden belangrijke troepenmachten af te zonderen, welke voor zijn optreden in Frankrijk zeer nodig zijn.

De verliezen gedurende de vier dagen zijn belangrijk en wijzen er op, hoe verbitterd de strijd is geweest. De Duitsers schieten zeer veel slechter dan wij. De kwetsuren van onze manschappen zijn over het algemeen weinig ernstig. Hetzelfde is niet het geval aan Duitse zijde, want ons vuur was zeer juist gericht en zeer moorddadig.

Uit Antwerpen.

Een Duitser die een dezer dagen uit Antwerpen te Amsterdam aangekomen is heeft aan de correspondent van de Frankfurter Zeitung het volgende verteld:

Tot de vierde september had ik rustig in het kleine plaatsje Lombardsijde bij Westende gezeten en toen ging ik naar Oostende om mij geld te verschaffen. Hier werd ik plotseling als gijzelaar in hechtenis genomen en naar Antwerpen gevoerd. De behandeling en overbrenging waren uiterst beleefd. In een auto werd ik onder bewaking naar de militaire overheid in Antwerpen gebracht. Hetzelfde lot ondergingen een gezien Duits industrieel, die te Antwerpen, en een Duitse koopman, die te Brussel woont. 's Nachts ben ik in een afschuwelijke cel in het raadhuis gesloten, waar ik 24 uur slechts op water en brood geleefd heb. Van hier ben ik met de gevangeniswagen naar de gevangenis gebracht. Toen ik ziek werd ben ik echter terstond naar een zeer goed ingerichte kamer in het ziekenhuis gebracht, vervolgens weer naar de gevangenis waar de directeur zeer humaan is opgetreden. Hetzelfde kan gezegd worden

van de mensen van de burgerwacht, waarmee wij in aanraking kwamen. Gedurende de vier dagen, die wij in de gevangenissen doorbrachten, mochten we dagelijks een poos in de tuin doorbrengen, waar wij juist waren toen ons gezegd werd, dat wij het land verlaten moesten. Wij werden naar de politiecommandant verwezen, die ons alle hulp verleende, voor de veiligheid van ons leven instond en ons in een gereed gehouden spoorwegwagen eerste klas onder geleide naar Kapellen liet brengen. Van dit station zijn wij op een melkwagen over de Nederlandse grens gebracht, tegelijk met een volkomen hulpeloze Galicische en Poolse jood, die door de drie vrijgelatenen met geld hopen werden.

De zegsman van de correspondent der Frankfurter Zeitung was er op gesteld, dat ook deze stem bekend werd. Hij deelde verder nog mee, dat nu ook alle genaturaliseerde Duitsers Antwerpen moesten verlaten. Zo een Duitse portier, die sedert 31 jaar in België woont en wiens beide zoons in het Belgische leger gediend hebben. Zijn zoons zijn van Antwerpen naar Brussel gebracht, waar ze geïnterneerd zijn.

Uit Brussel komt het bericht, dat prins Karel van Wurtemberg daar zondag gestorven is aan wonden, voor Mechelen opgelopen; de begrafenis zou met grote plechtigheid geschied zijn. Verder uit de hoofdstad geen nieuws. Ook vandaag lopen er vanuit Gent geen treinen in oost- of zuidelijke richting, alleen naar Brugge-Oostende en naar Antwerpen-Waas, en dan nog maar een paar in elke richting.

Antwerpen

15 september 1914

Percy J. Filip, een oorlogscorrespondent van de Daily News in België, zegt dat de Belgen bij hun laatste operaties van Antwerpen uit, gesteund zijn door Russische troepen, welke enkele dagen tevoren waren geland. Hoeveel Russen er zijn en waar ze zich precies ophouden, wil de correspondent niet zeggen, maar hij staat ervoor in dat zij er zijn.

Antwerpen, 14 september. De uitslag van de slag, die de laatste dagen door onze troepen tegen het Duitse leger geleverd is, wordt door de jongste inlichtingen volkomen bevestigd. De door onze tegenstanders geleden verliezen zijn aanzienlijk, wat bewezen wordt door hun algehele onwerkzaamheid van gisteren. Vandaag is de samenvouwing van onze divisies op Antwerpen uitgevoerd zonder dat de vijand enige poging deed om dat te beletten.

Men schrijft ons uit Vlaanderen zondagavond:

Het blijkt meer en meer, dat wij bij de gevechten ten zuidoosten der stelling van Antwerpen met een ware veldslag te doen hebben, welke vrijdag begonnen, nog steeds wordt voortgezet. Ziehier wat er over valt op te maken.

Vrijdag stonden de Duitse troepen ten noorden van de Demer, ongeveer op een lijn Mechelen-Keerbergen-Aarschot. Uit beide laatstgenoemde plaatsen werden zij vrijdag verdreven tot over de Demer, zodat zaterdagochtend hun lijn tien km zuidelijker was en liep over Boortmeerbeek, Haacht, Werchter, Rotselaar en Wezemaal. Het centrum van het Duitse verzet was gisterenmiddag het kruispunt der wegen Brussel-Aarschot en Mechelen-Leuven, waar tevens het kanaal tussen beide plaatsen langs loopt, dus in de omstreken van Haacht en Wespelaar. Vooral de Belgische artillerie bestookte de vijand hevig, zodat op het centrum en de linkervleugel

der Duitsers de Belgen grote voordelen behaalden; op de Belgische linkerflank daarentegen (in de richting Holsbeek, Wezemaal) verhinderde de vijand met troepen uit Leuven de Belgen een snel voortrukken. Tegelijk deden de Belgische soldaten, op het bericht, dat de Duitsers een groep uit de richting van Luik en Hasselt verwachtten, de bruggen en spoorlijnen naar die kant springen, om aldus dit plan te verijdelen. Aan de andere zijde van het gevechtsterrein werd een Taube, met 9 bommen aan boord neergeschoten.

Vandaag zouden de Belgen met verse troepen de aanval krachtig voortzetten. Het schijnt dat de Duitsers gebrek aan geschut hebben en dat dit juist aan Belgische zijde uitstekend in orde is.

Er heerst op het ogenblik bij de Belgische soldaten grote geestdrift en ongeduld om de vijand te lijf te gaan, zodat de Landstormmannen een sterke tegenstander tegenover zich hebben.

16 september 1914

De correspondent van de Daily Telegraph te Antwerpen schat de schade door de invallende Duitsers in België aangericht op fl. 500 miljoen.

Men schreef ons maandagochtend uit Vlaanderen:

Zoals reeds uit het communiqué der Belgische regering is gebleken, hebben de Belgische troepen zich na vier dagen onvermoeid vechten, onder de bescherming der forten van Antwerpen terug moeten trekken, wijkende voor de aangroeiende overmacht.

Toch moet men over hetgeen in deze dagen door het Belgische leger bereikt is niet gering denken.

Van overwegend belang is wel, dat de vierdaagse slag van invloed kan geweest zijn op het grote drama, dat zich aan de Marne afspeelt. Door het besliste optreden en standhouden der Belgen waren Duitse korpsen, die zich zuidwaarts spoedden, verplicht met grote haast rechtsomkeert te maken. Dit maakt, dat de slag in Brabant zijn eervolle plaats vindt in het kader der algemene krijgsverrichtingen.

Een ander resultaat is, dat Mechelen en Aarschot weer in handen der Belgen zijn, dat door de verliezen de Duitse bezetting van het land zeer verzwakt is, en bovendien, dat de verbinding Brussel-Luik voor een nog niet te bepalen tijd verbroken is.

Herhalen dergelijke stoutmoedige uitvallen van het rond Antwerpen liggende Belgische leger zich, dan zal de toestand voor de Duitse troepen hier zeer moeilijk worden, temeer, daar op het Franse oorlogsterrein de terugtocht naar het oosten het zenden van hulp van die zijde onmogelijk maakt.

Parijs, 15 september. Het officiële communiqué van vanmiddag 3 uur behelst dat het Belgische leger zijn uitvallen in de buurt van Antwerpen voortzet en de vijand ernstige verliezen toebrengt.

De Figaro verzekert, dat maarschalk von der Goltz, de Duitse gouverneur-generaal van het bezette gebied in België, met een vrijgeleide te Antwerpen is geweest, om de Belgische regering voorstellen tot een schikking te doen.

De Belgische regering heeft echter geweigerd, die voorstellen in overweging te nemen.

17 september 1914

In de Belgische pers circuleert een bericht dat een Belgisch soldaat in een hospitaal te Antwerpen is overleden aan wonden in zijn zitvlak, waarbij koudvuur is gekomen. Een verklaring, dat de wonden moeten zijn veroorzaakt door een dum-dum-kogel is ondertekend door twee geneesheren, twee Engelse ziekenverpleegsters en een apotheker.

Wij hebben al melding gemaakt van het gerucht dat de Duitsers Brussel hadden ontruimd.

Een Antwerps correspondent van de Daily News heeft er nog veel meer bij verteld, naar ons uit het nummer van gisteren blijkt. De Duitsers zijn teruggetrokken langs de linie Namen-Luik; er wordt een brug over de Maas geslagen ten zuiden van Limburg voor de aftocht van de Duitse troepen; in Brussel hebben straatgevechten plaats gehad tussen Pruisische en Beierse militairen ... De correspondent zegt, dat alles uit vertrouwde bron te weten. Hetzelfde telegram bevat intussen de mededeling dat het Belgische leger voorlopig binnen de versterkte linie van Antwerpen blijft. Het klopt niet erg.

18 september 1914

Uit België.

Een onzer oorlogscorrespondenten schreef ons dinsdag:

Ik verliet Antwerpen maandagmiddag en nam de trein naar Mechelen, die van zondag af weer tot zover dienst doet.

Ik had nog gelegenheid om op te merken, dat men aan de forten in de buurt van Antwerpen nog gestadig werkt.



Te Mechelen zijn alweer vele inwoners teruggekeerd, die beschermd worden door Belgische troepen. Mijn indruk van de stad is treurig, al heeft de stad niet zoveel van het bombardement geleden als Leuven en Dendermonde.

In het geheel zijn er een honderd huizen totaal verbrand, en een paar honderd gebombardeerd; ook de kerk en de toren van St. Rombout, gelijk bekend is.

In de Dijlestraat zijn ook veel gebouwen verwoest, bv. het Ursulinenklooster, de Zustersschool en het klooster der Witte Paters.

Bij mijn aankomst in de stad moest ik nogal lang wachten, voor ik toegelaten werd. Mijn papieren moesten onderzocht worden en een dokter onderwierp iedereen aan een grondig lichamelijk onderzoek.

Vele gewonden kwamen hier ook binnen en wel Belgische soldaten, die maandag aan het gevecht bij Aarschot hadden deelgenomen.

Aarschot is intussen weer in Duitse handen. Al de gewonden werden met bijzondere treinen naar de Zuidstatie in Antwerpen vervoerd en vandaar naar de hospitalen.

Intussen donderde het kanon in mijn onmiddellijke nabijheid en wel in de richting van Boortmeerbeek en Evere. Daar hadden de Duitsers een pontonbrug geslagen over de Willebroekse vaart, die hun de directe verbinding gaf op Mechelen en Muizen. Maar telkens als de Duitsers de ponton klaar hadden, werd hij weer vernield door de kanonnen van het fort Walem en Katelijne Waver.

Gisterennamiddag ben ik te Turnhout aangekomen, om zo naar Baarle-Nassau te gaan. Het schijnt wel, dat bijna de gehele beschikbare Belgische krijgsmacht in de stelling van Antwerpen ondergebracht is en wel voornamelijk rond Mechelen, Kontich en Duffel, en de tactiek van de Belgische legermacht is, zegt men, om de Duitsers zoveel mogelijk af de matten. Na gisteren en zondag en zaterdag de gehele dag een hete strijd te hebben geleverd in de driehoek Aarschot-Mechelen-Brussel, zijn de Belgen telkens teruggetrokken, na de vijand verliezen te hebben berokkend en, gelijk onvermijdelijk is, ook zelf manschappen verloren te hebben; en zij trekken zich dan natuurlijk terug, onder de protectie van de forten.

Het schijnt zeker te zijn, dat de spoorwegverbinding van Haacht, en men zegt ook in de nabijheid van Brussel, verbroken is. Een operatie, die in het plan der Belgische militaire autoriteiten gelegen moet hebben en uitstekend gelukt is.

De Duitsers hebben maandag Aarschot heroverd en men zegt mij, dat er van Aarschot nog maar één straat en wel de Stationsstraat is blijven staan. Verder moet dat lieve stadje in de Antwerpse Kempen totaal vernietigd zijn.

De treinen die van Mechelen maandagavond en ook gisterochtend naar Antwerpen gingen met gewonden en verminkten, zegden meer dan woorden.

Te Londen is een inschrijving geopend voor de herstelling der Sint-Romboutskerk te Mechelen. De opbrengst zou aan kardinaal Mercier, de aartsbisschop van Mechelen, worden aangeboden.

19 september 1914

Uit Antwerpen.

Men schrijft ons op 16 september:

Langzaam stoomt de kleine boot de verlaten haven binnen. Een grote schipbrug, voor krijgsoeleinden over de Schelde gelegd, heeft verschillende aanlegplaatsen verschoven. De wereldramp drukt zwaar ook op het verkeer van de grote haven. Hoe is hier alles anders dan in gewone tijden. Men verwacht na de eerste aanblik op de lege loodsen, de eenzame kistenstapels hier en daar, en de verspreide, schijnbaar doelloos rondlopende werklieden, alleen overgebleven van dat trotse, georganiseerde leger van de arbeid, dat Antwerpens opkomst heeft bevochten, men verwacht dan bij het binnentreden van de stad ook overal de sporen van een ramp te ontdekken. Men stelt zich met angst de aanblik voor van een moedeloze, tot de rand van menselijke uithoudingsvermogen gedreven menigte, waaruit hier en daar de bleke vlammen van de wanhoop en de waanzin zouden opspelen. Het ongelooflijke is nu echter, dat er in de algemene aanblik van Antwerpen in het geheel geen verandering schijnt gekomen te zijn. De menigte beweegt zich in grote drommen over de boulevards, waarover de troepentransporten plaats vinden, als altijd met Vlaamse gemoedelijkheid, en men hoort er met genoeg het meest onvervalste Vlaams klappen met zijn heerlijke, zachte klankwendingen. Geen zenuwachtigheid, geen haast, overal de zelfbeheersing, die uit volmaakte gezondheid voortvloeit. Nergens wanorde, de massa's doorstromen de straten met een zin voor regelmaat, en een besef van orde, dat alles goed loopt. Dit allermerkwaardigste verschijnsel is dan ook zelfs voor optimisten een openbaring geweest.

Men bedenke namelijk wat het zeggen wil: dat hier een reusachtige volksmenigte is opgehoopt zonder, voor het merendeel, enig middel van bestaan. Het gevaar der Zeppelins bedreigt onophoudelijk de stad. Ieder heeft van nabij de ontzettende uitwerking van de in het midden van de nacht tussen de burgers geworpen bommen kunnen zien. De verhalen der dagelijks doortrekkende vluchtelingen hebben het volk geleerd, dat het de Duitsers ernst is met de praktische toepassing der theorie van de krijgskundige, die niet zonder opzet en betekenis juist nu tot gouverneur van de bezette gewesten is benoemd. Verder zijn er in een stad als deze elementen, die van de ongewone omstandigheden zouden profiteren, en een waar schrikbewind uitoefenen. Zelfs zij, die het Antwerpse volk het beste kennen, vreesden na de ongeregeldheden op de avond van de vierde augustus het losbreken van hartstochten en ondeugden, een gewoel en getier van het Apachendom, dat elke grote stad herbergt, daar de wederzijdse controle bij zulke enorme samenhopingen van mensen onmogelijk wordt.

Welnu, niets van dat alles is bewaarheid. Nooit sedert mensenheugenis heeft hier zulk een veiligheid geheerst als nu. Sedert de afkondiging van de staat van beleg is nog geen enkel geval van ongehoorzaamheid aan de verordeningen der militaire overheid gesignaleerd. Wat meer zegt, sindsdien is nog geen enkel proces-verbaal opgemaakt wegens overtreding van welke politiemaatregel ook. Gisterennacht is de eerste inbraak opgemerkt en naar kort recht bestraft. Een beruchte inbreker is door een gewapende burger in de dakgoot overhoop geschoten.

De burgerij doet namelijk zelf aan de bewaking van de stad krachtdadig mee.

De politie is aangevuld met een groot aantal ingezetenen uit de betere standen, die samen een geïmproviseerde burgerwacht vormen. Haar leden dragen een band om de arm en zijn gewapend met een stok en een revolver. Bovendien heeft in de volksbuurten een groot aantal mannen zich aangemeld, die daar waken over de nakoming der bijzondere verordeningen. Wanneer dus om 8 uur 's avonds alle lichten zijn geblust, worden alle wijken door een klein legertje bevolkt, dat goed uitkijkt en speurt in de stikdonkere nacht, of iemand het waagt, een ongehoorzaamheid te plegen jegens de vaderlijke wil der overheid. Men moet het eens wagen, achter de gordijnen het licht te branden, waarbij men trachten zou, in plaats van te bed te gaan, de lange avond door lectuur te verdrijven. De burens, die door de retsen het schijnsel zien, zullen het u duidelijk maken, dat ge u onmiddellijk te schikken hebt.

In de volksbuurten ziet men dus op stoelen in de straat gezeten telkens een vijftal mannen, die geduldig wachten. Deze dienst is vooral ingesteld, teneinde de bevolking tegen het gevaar der Zeppelins te beschermen. In de nacht hangt niet als boven andere grote steden een machtig schijnsel boven de huizen, dat de wolken verlicht, en ver in het rond over de dorpen de lichtadem van het ingesluimerde stadswezen verbreidt. Het duister, vooral vlak tegen de huizen aan, is zo dicht als in een kelder, een eenzame voorbijganger botst tegen u aan. Er zal zich wellicht een nieuw instinct hier bij ons moeten ontwikkelen voor het straatverkeer bij nacht. Over de stad bewegen zich langzaam de zoeklichten, nauwelijks zichtbaar, tot zij een wolkje treffen, waarop zij zoekend en aarzelend even gevestigd blijven. Zij zoeken voornamelijk in de richting van het noordwesten, en wel om een reden, die niet algemeen bij uw lezers bekend zal zijn.

Zoals men weet, heeft tweemaal een Zeppelin in onze stad bommen laten vallen: de eerste maal met veel noodlottiger gevolg dan de tweede keer. De reden was deze: toen de eerste keer op de 26<sup>e</sup> augustus een bom om ongeveer tien voor één 's nachts op de Falconkazerne uiteenspatte, had men nog niets gehoord. Onmiddellijk echter na de geweldige knal vernam men het voor de bevolking geheel nieuwe geluid der krachtige motoren. Men moet hierover niet gering denken: op duizenden meters afstand ronkte het zo geweldig, dat de lucht van de klank vervuld scheen, en, toen het naderbij kwam, meende ieder in ernst, dat het luchtschip boven zijn eigen huis zweefde. Voordat derhalve de eerste bom uitgeworpen werd, was de Zeppelin met de wind komen afdrijven, en de bemanning had eigen beweegkracht ingezet eerst, toen het eigenlijke doel van de tocht, namelijk de verspreiding van schrik en ontzetting onder de burgerlijke bevolking, stond bereikt te worden. De ballon was dus met de wind, die toen zuidoost was, naar de stad komen afdrijven; hij was vooraf gevuld waarschijnlijk op het terrein, vlak bij Dilbeek (tussen Brussel en Aalst) gelegen. Hier bevinden zich namelijk de vliegloodsen van het Belgische leger, die later door de Duitsers gebezigd zijn voor hun luchtschepen, die sedertdien voor het grootste deel zijn doorgezonden naar Frankrijk. De Zeppelin was waarschijnlijk eerst in noordelijke richting gestuurd, tot men in verband met de heersende windrichting wist in Antwerpen te zullen komen door zich te laten voortdrijven. Dit doel was ditmaal door de toevallig zo gunstige windrichting zo spoedig en volkomen bereikt. Bij een andere windrichting hadden de motoren over een lange weg moeten zijn aangezet, en door het hels geraas ware een verrassing uitgesloten geweest.

Dit is de volgende maal op de 2<sup>e</sup> september geschied, toen de eerste bommen om 3 uur 30 's morgens zijn uitgeworpen. Men hoorde reeds van ver het gedruis; de bezetting was voorbereid en men

richtte terstond het vuur op het naderende gevaarte. De Zeppelin, waarschijnlijk direct gevoelig getroffen, moest ijlings vluchten, na zo snel mogelijk alle negen meegebrachte bommen tegelijk, en wel op een weide, waar weinig schade aangericht is, te hebben laten vallen. Nu op het ogenblik de wind noordwest is, zoekt men de horizon bijna uitsluitend in die richting af. Want tegengesteld aan de jager, die het wild tegen de windrichting te naderen zoekt, moeten de Duitse luchtschepen met de wind meekomen. Om nu onhoorbaar te kunnen naderen, zouden zij, om ook vooraf niet te worden gesignaleerd, in een wijde bocht moeten zien te komen bij de Scheldemond, en zich dan laten afdrijven.

Het merkwaardige is, dat niemand hier meer bang is voor de Zeppelins. Men maakt er al grapjes over. Toen ik onlangs met een bekend journalist 's avonds tastend over straat wandelde, werden we aangesproken door een wacht met de vraag of er door een der buitenforten een Zeppelin gesignaleerd was. Op het ontkenkend antwoord zegde de ondervrager met instemming der anderen: "Dat is spijtig, nu zitten we hier voor niets". In de kelders is men veilig, en zodra men het luchtschip, dat zo luidruchtig zijn aanwezigheid verradt, ziet naderen, heeft men nog altijd tijd, om zich te bergen.

Als een kleine tekenende bijzonderheid meld ik nog, dat de bommen, die de eerste maal uitgeworpen zijn, in Duitsland vervaardigd waren, de volgende maal waren ze in België vervaardigd of althans gevuld: de omtrek was bezaaid met doorgeknijpte Belgische nikkelen muntstukjes.

Donderdagmorgen, rond 7 uur, werd boven Antwerpen een Taube ontwaard, die, uit oostelijke richting komende, op een zeer grote hoogte vloog, om in zuidwestelijke richting te verdwijnen.

Zodra het Duitse vliegtuig door de op de uitkijk staande soldaten werd opgemerkt, werd naar de Belgische vliegers geseind. Onmiddellijk werden een paar vliegtuigen buiten gebracht, om jacht te maken op de vijandelijke Taube. Ook werden enige schoten op de Taube gelost, maar nauwelijks was dit door de Duitser opgemerkt, of deze klom steil de hoogte in, gevolgd door de Belgische vliegers.

De jachtpartij in de lucht is niet geslaagd, zegt het Handelsblad van Antwerpen.

De Belgische militaire vlieger heeft de Taube in de wolken uit het oog verloren.

Antwerpen, 18 september. Een Duits vliegtuig van het Taube-stelsel is opnieuw boven de stad verschenen en heeft een bom geworpen, waarvan de aard nog niet is vastgesteld. Een groenteboer, die zich op weg naar de markt bevond, werd getroffen en is naar het veldhospitaal vervoerd.

Roosendaal, 19 september. In de pers is vermeld, dat de militaire gouverneur van de door de Duitsers bezette gewesten met de Belgische regering in onderhandeling getreden was, om een wapenstilstand te sluiten of zelfs de vrede te bespreken. Uit vertrouwenswaardige bron verneem ik, dat de tussenpersoon bij die onderhandelingen staatsminister Woeste geweest is. Toen de regering naar Antwerpen overging, is Woeste de enige staatsminister geweest, die in Brussel is achtergebleven. Woensdag 9 september is hij door maarschalk von der Goltz naar Antwerpen gestuurd, om diens voorstellen over te brengen. Dat hij zich heeft laten vinden om deze rol te spelen, heeft in regeringskringen verbazing gewekt. Sedert het begin van de krijg is Woeste's invloed



vernietigd. Zelfs zijn vroegere partijgenoten vergeven hem niet, dat hij zo lang mogelijk loting en plaatsvervangning heeft willen in stand houden, dat hij zich met hand en tand verzet heeft tegen elke uitbreiding van leger en vloot, en dat het te danken is aan anderen, dat de krijgsramp hier en daar niet erger is geworden.

Toen hij met de voorstellen aankwam, welker aanneming een trouweloosheid jegens de bondgenoten zou betekend hebben, is hij dan ook ontvangen als een poedel in een kegelspel. Hij is onmiddellijk teruggegaan zonder antwoord mee te krijgen. Of liever, er is een antwoord geweest: de krachtdadige actie van de Belgische troepen oostelijk van de voorgestelde demarcatielijn.

Dit vooral heeft aan Woeste de laatste sympathieën ontnomen.

Nu naar Antwerpen te gaan, is waarschijnlijk geen pretje. Midden op de weg wordt de trein stilgehouden en een streng onderzoek der papieren ondernomen. Deze papieren, uit te geven door de burgemeester of de militaire macht, moeten voorzien zijn van een portret en de reden van de reis naar Antwerpen vermelden. Zonder zulk een vergunning komt niemand de vestingstad binnen; en zonder zeer deugdelijke redenen is ook een vergunning niet te krijgen. Het is zeer goed te begrijpen, dat men met dit alles streng is; deed men anders, dan zouden dagelijks drommen familie en vrienden, burgers of soldaten te Antwerpen gaan bezoeken en daartussen zouden zich dan te gemakkelijk zeer ongewenste elementen kunnen voegen.

Derde rapport van de commissie van onderzoek inzake schending van het volkenrecht in België.

Men schrijft ons uit Vlaanderen:

De dagbladen bevatten het derde rapport, op 10 september uitgebracht door de Commissie van Onderzoek inzake schending van het volkenrecht en van de oorlogswetten en -gebruiken aan de Belgische minister van justitie at interim.

Deze commissie bestaat uit de volgende leden: voorzitter Cooreman, minister van staat, Goblet d'Alviella, minister van staat en ondervoorzitter van de Senaat, Ryckmans, senator, Strauss, wethouder der stad Antwerpen, van Cutsem, oud voorzitter der rechtbank van eerste aanleg te Antwerpen. Secretarissen zijn: de Bunswyck, chef van het kabinet van de minister van justitie, en Orts, gezantschapsraad.

“Een groot aantal dorpen, gelegen in de driehoek tussen Vilvoorde, Mechelen en Leuven, dit wil zeggen in een der meest bevolkte en, tot voor enkele dagen, meest welvarende streken van België, zijn geplunderd, geheel of gedeeltelijk verbrand, de bevolking verstrooid, terwijl, volgens het toeval der ontmoeting, inwoners werden gevangen genomen of doorschoten, zonder vonnis, zonder blijkbare reden, met het enkele doel, naar het schijnt, om vrees aan te jagen en een uittocht der bevolking te verwekken.

“Zo is dit met name geschied in de dorpen of gehuchten Zemst, Weerde, Elewijt, Hofstade, Wespelaar, Wilsele, Buken, Epegem, Wakkerzeel, Rotselaar, Werchter, Tildonk, Boortmeerbeek, Houtem, Tremelo. Van dit laatste dorp bestaan alleen kerk en pastorie nog; elders vindt men op de weinige gespaarde huizen opschriften als: Nicht abbrennen, Bitte schonen, Gute Leute, nicht plündern. Toch zijn deze huizen later vernield. In al deze dorpen waren de vrouwen, die niet hadden kunnen vluchten, een prooi voor de brutale lusten der Duitse soldaten.

“De zoëven besproken landstreek ligt onmiddellijk naast die van Aarschot, waarvan in een vorig rapport de verwoesting is beschreven.

“De verwoeste streek strekt zich nu uit ten noordoosten van Brussel, waar de belangrijke dorpen Grimbergen en Wolvertem al vernield zijn, terwijl ten zuidoosten van de hoofdstad, op meer dan vijftientig kilometer van het dichtstbijzijnde oorlogsterrein, de stad Waver, die de buitensporige oorlogsbelasting van 3 miljoen, opgelegd door de staf van de vijand, niet had kunnen opbrengen, 50 van haar huizen door het vuur heeft zien verteren.

“We moeten nog mededelen dat op vier en vijf september vanuit een vliegtuig bommen zijn geworpen op Gent en Eeklo, open en niet verdedigde steden.

“Verder zal het uwe excellentie niet onbekend zijn, dat de stad Mechelen, na op 27 augustus geheel door de Belgische troepen verlaten te zijn, gedurende een paar dagen een beschieting heeft te verduren gehad, die de metropolitaanse Sint Romboutskerk, de trots der oude stad, zwaar beschadigd heeft. Eveneens is het stadje Heist-op-den-Berg zonder genade gebombardeerd, zonder dat deze handeling door enig strategisch belang gerechtvaardigd kan worden.

“Om hun aanvallen te verontschuldigen, voeren de Duitsers aan, dat overal waar zij gefusilleerd, verbrand en geplunderd hebben, dit veroorzaakt werd doordat de bevolking gewapenderhand verzet bood. Dat dit feit zich hier en daar zou hebben kunnen voordoen, is niets anders dan hetgeen in alle oorlogen voor kan komen, en wanneer de Duitsers er zich toe bepaald hadden, de schuldigen aan die aanvallen dood te schieten, zouden wij ons slechts te buigen

hebben voor de strenge oorlogswetten. In gelijke gevallen echter zouden deze persoonlijke aanvallen, die bovendien volstrekte uitzonderingen zijn gebleven, noch algemene maatregelen van bestraffing rechtvaardigen, maatregelen die de bevolking onzer steden en dorpen in hun persoon en hun goederen troffen, noch het fusilleren, brandstichten en plunderen, dat zowat op ons gehele grondgebied heeft plaatsgehad, en dan nog wel zonder het karakter te dragen van represailles, maar uitgevoerd werd met oprecht verfijnde wreedheid. Bovendien is geen enkele uitlokking vastgesteld kunnen worden te Visé, Warsage, Leuven, Waver, Dendermonde of nog in andere plaatsen, welke het slachtoffer zijn geworden van een algehele vernieling, in koelen bloede uitgevoerd verscheidene dagen na de bezetting, zonder te vergeten het systematisch verbranden van alleenstaande huizen op de wegen, waar de troepen langs kwamen, en het schieten op de ongelukkige bewoners, die wegvluchtten.

“In hun pers hebben de Duitsers beweerd, dat de Belgische regering wapens had verstrekt aan de bevolking om deze te gebruiken tegen de invallende troepen. Zij voegen daaraan toe, dat de katholieke geestelijkheid een soort heilige oorlog gepredikt en haar gelovigen opgestookt zou hebben, de Duitsers overal te doden. Eindelijk hebben zij volgehouden, om het doden van vrouwen te rechtvaardigen, dat deze even woest waren als de mannen, en zelfs kokende olie uit hun vensters op voorbijtrekkende soldaten uitgoten.

“Al deze beweringen zijn leugens. Wel verre van wapens uit te delen, hebben de overheden, bij het naderen van de vijand, overal de bevolking ontwapend; de burgemeesters hebben overal hun gemeentenaren gewaarschuwd tegen gewelddaden, die wedergeweld zouden uitlokken. De geestelijkheid heeft

onophoudelijk de gelovigen tot kalmte aangespoord. Wat de vrouwen betreft, behalve volgens een lezing komende uit verdachte bron in een buitenlands dagblad, zij hadden geen andere bezigheid dan te ontsnappen aan de rampen van een oorlog zonder medelijden.

“De ware drijfveren der gruweldaden, waarvan wij de roerende getuigenissen verzameld hebben, kunnen niets anders zijn dan, enerzijds, de begeerte de bevolking te terroriseren en te ontmoedigen volgens de onmenselijke voorschriften der Duitse militaire schrijvers, en, aan de andere kant, de plunderzucht. Een gewerschot, afgevuurd, men weet niet van waar, noch door wie, noch op wie, door een dronken soldaat of een zenuwachtige schildwacht, is voldoende voorwendsel om een gehele stad te verwoesten. Op de plundering in de huizen volgen oorlogsbelastingen in verhoudingen, waaraan met geen mogelijkheid te voldoen valt, en het nemen van gijzelaars volgens de voorschriften der klassieke struikrovers.

“Men moet er ook rekening mee houden, dat alle tegenweer, uitgaande van de afdelingen van het geregelde leger, heel spoedig, ter wille van de zaak, op rekening van de inwoners wordt gesteld, en dat de invallende troep zich onveranderlijk op de burgerbevolking wil wreken over de tegenslagen of zelfs eenvoudige teleurstellingen, die hij gedurende de veldtocht ondervindt.

“Wij gebruiken gedurende dit onderzoek alleen feiten, gestaafd door deugdelijke getuigenissen. Het moet opgemerkt, dat wij tot heden toe nog slechts een gering gedeelte der misdaden tegen het recht, de mensheid en de beschaving hebben kunnen aanwijzen; zij zullen een der meest duistere en meest weerzinwekkende

bladzijden der hedendaagse geschiedenis uitmaken. Als een internationaal onderzoek, zoals in de Balkan gevoerd is door de Carnegie-commissie, in ons land zou kunnen gehouden worden, dan zijn wij ervan overtuigd, dat zij de juistheid van onze verzekeringen zou vaststellen.”

(Getekend) De voorzitter: Cooreman, de secretarissen: Ch. Ernest de Bunswyck, Orts

Tot zover de getrouwe vertaling van het rapport.

20 september 1914

De bekende Gentse cargadoorsfirma John P. Best en C° heeft naar Antwerpen geseind aan de minister van spoorwegen, zeezezen, post en telegrafie, dat zij al het mogelijke doet om geregelde stoomvaartverbindingen met Engeland te onderhouden en dat wel in het belang van de bevoorrading van het land en van het voortzetten der werkzaamheden in de fabrieken. Ze beklagt zich over de grote vertraging in verzending en ontvangst der Engelse post in België en verzekert, indien deze toestand voortduurt de geregelde verbinding niet te kunnen onderhouden, daar telegrafisch verkeer hiervoor niet voldoende is. Zij verzoekt de minister maatregelen te nemen dat de Engelse posten direct verzonden en bij ontvangst rondgedeeld worden, in plaats van deze eerste via Antwerpen te laten lopen, zoals nu gebeurt. Ook verzoekt de firma het stedelijk telefoonverkeer te herstellen.

De minister antwoordde telegrafisch op 17 september: vanaf morgen zullen de zendingen voor Londen te Gent en Oostende gegroepeerd worden. Herstel lokaal telefoonverkeer niet toegestaan door militaire overheid.

22 september 1914

De dagorde aan het leger, van 16 september, brengt ons een der roemrijkste daden onzer eigen geschiedenis in herinnering; ziehier hoe het feit bekend wordt gemaakt:

“Ik breng ter kennis van het leger de prachtige heldenmoed en vaderlandslievende zelfverloochening van korporaal Tresignies, van het 2<sup>e</sup> regiment jagers te voet. Deze soldaat heeft zich bij zijn commandant aangemeld om zwemmend het Kanaal van Willebroek over te steken, onder het vuur van de vijand, met het doel een ophaalbrug neer te laten, hetgeen slechts aan de overzijde, die sterk door vijanden bezet was, kon geschieden. Hij werd dodelijk gewond, terwijl hij de brug liet zakken. In de overtuiging, dat hij de dood tegemoet ging, heeft korporaal Tresignies, met heldhaftige eenvoud, zijn naam op een stuk papier geschreven en dit aan een onderofficier overhandigd; daarop is hij heengegaan, om niet weer te keren. Deze korporaal strekt zijn regiment, het leger en het volk tot eer.”

De correspondent van de Times te Antwerpen, heeft een gesprek gehad met de Broqueville, Belgisch minister-president en minister van oorlog. Deze verklaarde:

“Het Belgische leger, samengetrokken onder Antwerpen, is fier in staat te zijn nu te werken voor het succes van het algemeen plan der bondgenoten.

“De gevechten, die onze troepen in de laatste tijd hebben geleverd, hebben overgrote vijandelijke troepenmachten belet zich aan te sluiten bij de troepen in Frankrijk, en zo deze laatste verslagen zijn door de Frans-Engelse legers, hebben wij het recht ons nederig aandeel op te eisen in de gelukkige uitslagen.

“Het Belgische leger is trots op de rol die het speelt, gelijk alle Belgen trots zijn op de dapperheid van ons leger. Zeker van de rechtvaardigheid onzer zaak, hebben wij gestreden sedert het begin voor de verdediging van een schat, gemeen aan alle eerlijke volkeren: de eerbied voor het gegeven woord. Al de Belgen zijn vervuld van dit gevoelen, en dat is het juist wat er in hen de geest van opoffering aanwakkert, waarvan zij bewijzen hebben gegeven sedert het begin van deze vreselijke oorlog.

“Niets is aan ons ongelukkig land gespaard geworden. De verwoesting en de ondergang der overweldigde streken zijn stelselmatig ondernomen. Bij zoveel lijden bloedt ons hart, maar het verzwakt niet.

“België zal een overgrote taak te vervullen hebben, wanneer de vrede zal komen. We moeten de hand aan de ploeg slaan om de ramp te herstellen, veroorzaakt door de verwoestende stroom in onze provincies.

“Dat zal de taak zijn van morgen. De regering zal niet te kort komen in het vervullen van haar plicht. Gesteund door de krachtige liefde voor de vrijheid, voor welke het reeds zo veel heeft geleden, zal het Belgische volk tenslotte zegepralen over de tegenspoed.”

Uit België

Men schrijft ons uit Vlaanderen zondagavond:

Het spreekt vanzelf, dat wij ons in deze tijden angstvallig onthouden van het zenden van nieuws over de krijgsverrichtingen zolang dit niet hetzij ambtelijk bekend is gemaakt, hetzij in gecensureerde bladen is opgenomen geweest. Dit is de enige rol, die ons op dit



ogenblik zowel tegenover het land dat ons gastvrijheid verleent, alsook tegenover ons eigen, onzijdige land past.

Getrouw aan deze stelregel knippen wij nu het volgende uit de Antwerpse Métropole van heden, die het geheel nog met een kaartje toelicht.

Op negen september moesten de Duitsers in Frankrijk hun rechtervleugel terugtrekken; zij trachtten deze zo snel mogelijk met troepenafdelingen uit België te versterken.

Het IXe reserve armeekorps (von Boehn) was reeds op 6 september te Aalst, op 7 september te Kwatrecht en Melle, op 8 september te Beerlegem (besprekingen met de burgemeester van Gent), op 9 september te Oudenaarde en op 10 september te Bossuit.

De 6<sup>e</sup> reserve-divisie infanterie (derde reservekorps), op 8 september te Ninove, was de volgende dag de Nederbrakel en de 10<sup>e</sup> te Ronse.

Op de 10<sup>e</sup> maken beide afdelingen rechtsomkeert; von Boehn is de 11<sup>e</sup> weer te Oudenaarde terug, de 6<sup>e</sup> reserve divisie infanterie is die dag met geforceerde marsen weer te Brussel en trekt de 12<sup>e</sup> in de richting van Haacht.

Wat is er in die tussentijd gebeurd, wat deze snelle achterwaartse bewegingen nodig maakt? Welnu dit komt omdat de 10<sup>e</sup> september de Belgen van Antwerpen uit het offensief hernomen hadden.

Zo blijkt dus, wat ik u trouwens reeds terstond berichtte, dat de bewegingen der Belgen, te rechter tijd uitgevoerd, de Duitsers in hun plannen gestoord hebben; zij hadden daardoor een grote invloed op de gebeurtenissen op het Franse oorlogsgebied.

De 6<sup>e</sup> divisie reserve infanterie was voorlopig vastgehouden en het korps van von Boehn verloor twee volle dagen (eerst op 12 september was het te Bossuit terug, op 13 september bij Doornik).

23 september 1914

Te Antwerpen heeft zich een consortium gevormd, bestaande uit de grote banken en bekende financiers, dat zich ten doel stelt voorschotten te verlenen, tegen deugdelijk onderpand, aan personen, die gebrek aan gereed geld hebben om te leven. Geen winst wordt daarbij beoogd; directeurs, commissarissen en personeel werken zonder vergoeding. De naamloze vennootschap draagt de naam van Caisse d'emprunt. Het maximum der voorschotten zou 500 frank per maand en per gezin bedragen, dus 6000 frank per jaar; de rente is vijf procent per jaar.

Het kapitaal bedraagt 250.000 frank en is uitsluitend garantiefonds voor de Nationale Bank, welke de nodige gelden zal voorschieten. De lijst der deelnemers vermeldt: de Banque d'Anvers, Banque Centrale Anversoise, Crédit Anversois, Banque de l'Union Anversoise, Banque de Commerce, Banque de Crédit Commercial, Soc. française de Banque et de Dépôts, Banque générale Belge, Banque d'Épargne et de Crédit, Caisse hypothécaire Anversoise, Crédit National industriel, Banque Italo-belge, Banque Anversoise de Fonds publics et d'Escompte, Banque populaire Anversoise, Banque populaire pour l'arrondissement d'Anvers, Caisse internationale, Caisse de liquidation, Caisse des valeurs industrielles, Banque Jos. J. Legrelle, Banque de Kinder, Bunge & Co., L. Lambert, Jos. Opdebeek.

Voorzitter van de raad van beheer is M. Gevers, van de Banque d'Anvers.

Zetel het zijn de lokalen der Banque de Reports, Meir.

Antwerpen-Namen-Maastricht.

Brussel, 20 september 1914.

Zo langzamerhand wordt het vrijwel onmogelijk, de directe reis van Antwerpen naar Brussel en vice versa te maken, daar om begrijpelijke redenen zowel Belgen als Duitsers zich daartegen beginnen te verzetten.

Ik spreek, wel te verstaan, van de kortste verbinding tussen deze beide steden, en wel die via Mechelen, waar op het ogenblik bijna zonder ophouden gevochten wordt tussen de voorposten.

Langs omwegen is het nog altijd vrij gemakkelijk de reis te maken en elk ogenblik hoort men van lieden, voornamelijk Belgen, die kalmjes van Antwerpen via Gent en Ninove Brussel bereiken.

Men moet erkennen, dat de Duitsers niet moeilijk zijn voor ons Hollanders. Bij de lange file van mensen, die voor de Kommandantur in de rue de la Loi op hun passen staan te wachten, is het voldoende, zich als Hollander te melden, om spoedig te worden geholpen. De Belgen daarentegen zijn niet zo gemakkelijk. Antwerpen te verlaten is moeilijk, en in de richting van het gevecht vrijwel onmogelijk. Gelukkig kon ik een invloedrijk persoon bewegen, me naar het hoofdkwartier van het Belgische leger te brengen onder zijn geleide, om doorgang naar Brussel te verzoeken. Juist toen ik daar was, bracht men er zes Duitse krijgsgevangenen

Eén ervan had een Belgische overjas aan, en ze werden allen voor de officieren gevoerd. Het heet, dat zij, die met Belgische uniformen gevangen genomen worden, dadelijk tot de kogel veroordeeld

worden, en men vertelde, dat de krijgsgevangene dan ook dadelijk de jas had willen uitdoen, wat echter niet veroorloofd werd.

Even later komt men mij mededelen, dat ik naar Mechelen kan vertrekken, en een paar minuten later snorren we, onder militair geleide, over de rijweg. Bij alle bruggen, dorpen, overwegen, enz., enz., staan schildwachten en overal moet stilgehouden en door onze militairen vriend het wachtwoord gefluisterd worden

in Mechelen word ik afgeleverd aan de generaal der bezetting, die me het roekeloze van mijn onderneming onder het oog tracht te brengen, maar toch mijn pas voor de volgende morgen afteken, wat mij, volgens hem, zonder moeite door de voorposten zal brengen.

Mechelen zelf is in het geheel niet verwoest.

Slechts Duitse voorposten waren in de stad geweest, maar ze werden spoedig weer verdreven, en nu keert de bevolking reeds weer terug en is de stad vol Belgische soldaten, die zelf de wegen tot bij Zemst bezet houden.

Er zijn enige verbrande en ingestorte huizen in Mechelen te vinden, wat echter, daar de stad groot is, niets beduidt en weinig opvalt. Wel vindt men overal mensen, die jammeren over de verwoesting, maar nu ik Leuven en Aarschot gezien heb, kan ik hen nauwelijks begrijpen. Men zegt, dat de bisschop geweest heeft toen hij zag, dat de prachtige, geschilderde ruiten van de grote kerk te Mechelen alle vernield waren door de bommen (evenals de meeste ruiten in gehele straten), maar als ik denk aan zoveel gefusilleerde mannen, ja zelfs vrouwen, en aan de arme soldaten op het slagveld, dan kunnen die ruiten mij nauwelijks beroeren. Ik ben zowel in de grote kerk als in de heilige Mariakerk geweest, waarvan men vermeldde,

dat ze van binnen geheel verwoest waren, doch ik vond maar zeer weinig schade. Een paar stenen der gewelven zijn eruit geschoten, en hebben in een paar gevallen, de zerken der graven gebroken en wat schade veroorzaakt; de vernieling van geschilderde ramen is het grootste verlies. Men noemt mij een zeer grote waarde. De prachtigste schilderijen waren in veiligheid gebracht, zo twee van Rubens, terwijl slechts een heel enkele der overblijvende schrammen vertoont. Kortom, de verwoesting der kerk is wel overdreven en van een verwoesting van Mechelen kan men niet spreken.

Heel wat erger ziet het er uit in het nabijgelegen Kapelle op den Bos. Het anders zo lieflijke dorp ligt zo goed als geheel in de as. Misschien staan er nog een goede twintig huizen, gedeeltelijk van Duitse bewoners. Men weet, hoe hier gevochten is op 5 en 6 september. Van het aantal doden en gewonden is het in al deze gevechten moeilijk iets naders te ervaren, en het is de vraag of de geschiedenis wel ooit het juiste zal weten.

Evenals op zoveel andere plaatsen, als Halen, Diest, Aarschot, verloren de Duitsers hier honderden, ja misschien duizenden doden, maar ze rukten ten slotte toch voorwaarts. Het gevecht bij Kapelle op den Bos vond vóór het dorp plaats, en toen de Duitsers, na hun overwinning, die zoveel bloed gekost had, het dorp binnentrokken, was dit zo goed als geheel verlaten door de bewoners.

Waarschijnlijk hebben enige Belgische soldaten bij het terugtrekken nog vanuit de huizen geschoten; de Duitsers beweren echter, dat het burgers waren, en maakten een begin met het verbranden van de huizen. Zelfs de kerk werd niet gespaard, en nu is alles verbrand en vindt men de klokken te midden van het puin liggen; de

zustersschool bestaat niet meer en de prachtige spoorwegbrug is, evenals de houten passerelle voor voetgangers, opgeblazen.

Toen ik, na dit alles gezien te hebben, te Mechelen terugkeerde, gold het eerst logies te vinden, want daarmee is het, nu de meeste huizen nog gesloten zijn, maar treurig gesteld. De waard van La Bourse schudt bedenkelijk het hoofd, als ik hem om een kamer vraag. Maar gelukkig zijn er juist heden enige mensen vertrokken en ik heb het geluk een ruime kamer te vinden.

Het avondeten is nog niet klaar en daar alle restaurants stikvol zijn, ga ik Mechelen nog wat bekijken. Op een der boulevards wandel ik rustig voort, als ik plotseling iemand hoor hardlopen achter mij. Als ik omkijk, komt hij juist voorbij en schreeuwt: "t Is warm, zulle!" Nu is het helemaal niet warm, maar ik kan me begrijpen, dat iemand, die zo loopt, het warm heeft, en zo zeg ik:

"Ja, ge zult het wel warm hebben."

Geen antwoord, de man loopt hard terug.

Ik wandel door.

Een fiets komt achter mij aan, een soldaat springt naast mij af en zegt:

"Hebt ge papieren?"

"Waarvoor papieren?"

Ja, om hier door te gaan.

Ik ga hier niet door. Ik slaap hier.

Ja, maar ge moet papieren hebben.

Die heb ik, maar waarvoor houdt ge mij?

“Ik geloof, dat is een Hollander”, zegt nu een tweede, die er ondertussen bijgekomen is. Het blijkt nu, dat er ook veel Hollands sprekende Duitsers zijn en ze er in mij een menen te herkennen.

Ik toon mijn papieren, en dan beginnen weer de gewone excuses.

Nu blijkt het ook, dat de hele komedie van de mij voorbij lopende man op touw gezet is, om te horen of ik Vlaams klap.

Nu schijnt het, dat men bewijzen heeft, dat nog steeds berichten uit Antwerpen aan de Duitsers worden overgebriefd, ja, dat er zelfs nog een Marconi-toestel te Antwerpen ergens verborgen moet zijn, dat de Belgen echter niet kunnen ontdekken.

De volgende morgen reis ik vroeg af. Reeds bij de brug over het kanaal, (die in het geheel niet verwoest is, zoals beweerd is), moet ik mijn papieren tonen.

Ik verkeer spoedig in een chronische staat van arrest, wandel het grootste deel van de weg tussen twee soldaten, met de bajonet op het geweer, en mij hangt voortdurend boven het hoofd, naar Mechelen teruggestuurd te zullen worden.

Eindelijk kom ik bij de commandant, die zo vriendelijk is, mij op mijn verzoek een sergeant mee te geven, welke mij door de Belgische voorposten brengt.

Met een: “dit zijn de laatste voorposten”, laat hij mij eindelijk alleen mijn weg vervolgen, die even verder door gevelde boomstammen

versperd is, waarover ik heen klauter, om dan, tot mijn verbazing, toch weer tegenover een Belgische soldaat te staan.

Nu begint het dorp Zemst, dat geheel verlaten voor mij ligt. Hol klinken mijn schreden door de uitgestorven straten, waarlangs de huizen voor het grootste deel in puin liggen. Vóór de half verbrande huizen staan overal lege flessen, en stoelen, als bewijs, dat de Duitsers ook hier goede kelders hebben weten te vinden, waarvan de bewoners alweer niet de wijze raad opgevolgd hebben, om de alcoholvoorraad vóór de komst der Duitsers te vernietigen.

Zemst met zijn uitgebrande muren is neutraal. De voorposten der Belgen liggen even ver ten noorden van dit dorpje, als die der Duitsers ten zuiden ervan liggen<sup>1</sup>. Hier wil ik gaarne even opmerken, dat dergelijke berichten als ik hier geef, niet opgevat kunnen worden als het verraden van de opstellingen der troepen, daar elke Belgische voorpost precies weet, waar de Duitsers staan, en de Vlaamse bladen over deze opstelling veel nauwkeuriger berichten bevatten. Bovendien veranderen die stellingen dagelijks.

Even buiten het dorp gekomen, zie ik iets bewegen achter de bomen, die de rechte straatweg vóór mij aan weerszijden begrenzen. Dat zijn de Duitsers. Nu hebben ze mij gezien en peinen erover, wat ik ben. Zullen ze schieten?

Ik wandel lustig door in het midden van de grote weg.

Op dat ogenblik valt het mij in, dat de Belgen erover spreken, hoe slecht de Duitsers schieten, maar dat kan mij volstrekt niet erg opbeuren.

---

<sup>1</sup> Het bericht komt zojuist, dat Zemst weer door de Belgen bezet is.



Nu ben ik op 500 meter, nu op 400 meter.

Mij bekruipt de lust om te keren, en alleen de absolute zekerheid, dat, als ik nu omkeer, mij zeker een kogel zal treffen, noopt me door te gaan.

Steeds meer nader ik de soldaten, en hoe meer ik naderbij kom, hoe zekerder ik me gevoel, want als ze me duidelijk zien, zullen ze niet schieten, daar ik ongewapend ben. Op twintig schreden afstand, hoor ik de grendels der geweren overhalen. Nu heet het "Halt!" De papieren getoond, en onder bewaking van een Gefreiter, die aangemaand wordt op mij te letten en zijn geweer gereed te houden, word ik weggevoerd. De eerste officier, die ik tegenkom, laat mij blinddoeken en zo kom ik bij de majoor, die mij de blinddoek laat afnemen, mij uiterst beleefd behandelt, en mij een kas ter beschikking stelt voor Brussel.

De kas wordt bestuurd door een Duits soldaat, die proviand moet halen, maar de majoor deelt uitdrukkelijk mee, dat ik volkomen vrij ben, en afstappen kan, waar ik wil en wanneer ik wil.

Als we dan ook bij de elektrische tram van Brussel aankomen, zet ik daarin de reis voort en bereik spoedig het centrum der stad.

Welk een verandering! Brussel vertoont weer het beeld van wat het op het ogenblik nog is: een door de Duitsers bezette stad.